

bunt sine dubio morsibus malignantium, qui devorant plebem Christi sicut escam panis. Heu! quid faciant novellæ plantationes Christi, quæ per manus tuas consitæ fuerant diversis in locis, et locis horroris, et vastæ solitudinis? Quis circumfodiet? quis impinguabit fimo? quis sepem circumdabit? quis succrescentes sollicitus erit rescindere surculos? Aut flante profecto tentationum vento, tenerrimæ adhuc, heu facile eradicabuntur: aut inter fruteta certe simul exorientia, cum non erit qui purget, suffocata nullum afferent fructum.

3. Quæ cum ita sint, judica tu quale hoc tuum bonum erit, aut si vel esse poterit bonum cum tantis malis. Quantumlibet dignos facturum te fructus pœnitentiæ confidas, nonne hujuscemodi spinis necesse erit suffocari? Nonne denique si recte offers, et recte dividis, peccas? (*Gen. iv, 7, sec. LXX.*) Quid enim? Rectene forte dividere esse dices soli animæ tuæ consulere; et filios tuos quos orphanos relinquis, consilio paterno destituere? O miseros et miserabiles, et eo miserabiliores, quo vivo se conspiciunt orbari patre! Quanquam dubitare te quoque oportuerit, an vel tibi recte consulas, in eo videlicet, quod absque consilio fratrum et coabbatum tuorum, absque patris et magistri tui licentia, rem tam novam præsumis. Illud etiam multos permaxime movet, quod pueros imbecilles et delicatos juvenes tecum ducis. Alioquin si boni et robusti sunt, desolata domui fuerant necessarii: si delicati (ut dixi) et imbecilles, duræ ac laboriosæ peregrinationi non erunt idonei. Sed et regendis animabus eorum nequaquam te ultra credimus velle præesse: quippe cujus cognovimus esse propositum, pastoralem abjicere sarcinam duntaxat tuorum, et soli deinceps vivere tibi. Valde enim incongruum esset, ut alibi præsumptuose non vocatus resumeres, quod alibi prohibitus inconsulte relinquis. Sed jam ne omnia scienti multa superfluo ingeram: in fine et in fide tibi polliceor, si opportunitatem loquendi tecum mihi dederis, daturum **16** me operam, quatenus id ipsum quod inordinate et periculose aggressus es, licite et ab hoc secure peragas. Vale.

EPISTOLA V (71).

AD ADAM MONACHUM.

Dehortatur, ne Arnoldo abbati Morimundi adhæreat, nec se peregrinationis, aut potius vagationis ejus socium præbeat.

1. Tua mihi satis comperta humilitas, et instantis periculi necessitas præbet mihi fiduciam conveniendi te acrius, et arguendi liberius. O insensate! quis te fascinavit tam cito recedere ab illo saluberrimo consilio, in quo dudum tibi pariter et mihi, Deo solo teste; conventum est? Cogita, insipiens, vias tuas, et converte pedes tuos in testimonia Domini. Non recordaris, quod primo in Majori-Mona-

(71) Scripta anno Christi 1125.

(75) De Majori-Monasterio prope Turonos lege epistolam 397; de Fusniaco, diocesis Laudunensis epistolam 72.

sterio tuæ conversionis initia dedicasti; secundo apud Fusniacum (72), nostræ te qualicumque providentiæ commendasti; tertio in Morimundo stabilitatem tuam firmasti; quarto mecum rursus inito consilio, suggestæ tibi ab abbate Arnoldo peregrinationi, imo vagationi, ingenue abrenuntiasti; ipsius quoque tibi consortium, si non ipse licite posset abire, illicitum judicasti? Quid enim? Licetene, dices, illum recedere, qui et sibi commissis lacrymabile scandalum reliquit, nec commissoris licentiam expectavit?

2. Sed quorsum, inquires, tendunt hæc, quæ sic retractare voluisti? Ut te manifestæ levitatis arguam, ut Est et Non esse apud te evidenter ostendam: sicque errorem tuum jam tandem agnoscens et erubescens, vel sero discas ab apostolo, non omni spiritui credere (*Joan. iv, 1*); discas a Salomone multos quidem amicos, unum autem habere consiliarium de mille (*Eccli. vi, 6*); discas Præcursoris Domini exemplo, non solum mollibus non vestiri, sed nec in modum vento agitatae arundinis (*Matth. xi, 9, 8*) circumferri omni vento doctrinæ; discas ex Evangelio domum tuam supra petram fundare (*Matth. vii, 24*); discas et cum discipulis serpentis non oblivisci prudentiam cum simplicitate columbæ (*Matth. x, 16*): et tam ex his, quam ex aliis atque aliis Scripturarum testimoniis hanc colligas summam, quantum tibi videlicet usque modo milleformis ille seductor illusit, qui cum in te boni initium non valuit præpedire, invidit perseverantiæ: hoc nimirum suæ posse sufficere malitiæ judicans, si hanc posset anferre tibi, quam solam virtutum novæ coronari. Obsecro te per viscera misericordiæ Christi, ut nullatenus abeas, aut vel non priusquam ad nos loco quidem opportuno venias loqui, si quod forte tantis malis, quæ jam nobis ex vestra discessione, aut venisse sentimus, aut ventura metuimus, queat remedium inveniri. Vale.

EPISTOLA VI (73).

AD BRUNONEM COLONIENSEM.

Monachos quosdam abbatis Morimundi vagabundos opera Brunonis reduci cupit ad monasterium.

Domino BRUNONI viro illustri (74), et dilecto suo, frater BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, salutem, et si quid potest peccatoris oratio,

1. Ex quo dudum Remis nostri invicem utriusque gratam cepimus notitiam, non puto vos nostræ penitus fuisse parvitatibus oblitum. Et ob hoc non timide tanquam ad extraneum, sed fidentissime scribo ad vos quæcumque volo, ut ad notum et familiare nostrum. Arnoldus abbas Morimundensis, in grave totius nostri Ordinis scandalum, suum nuper monasterium satis inordinate deseruit: quippe qui nec coabbatum suorum in tam scrupuloso facto expectavit consilium; nec ipsius, cui præcipuam debebat

(73) Scripta anno Christi 1125.

(74) Is postea Coloniensis archiepiscopus, ad quem epistolæ 8,9.

subjectionem, abbatis **17** scilicet Cisterciensis, licentiam vel assensum: sed cum esset homo sub potestate, habens et ipse sub se milites, potestatis impatiens superioris, alienum quidem jugum a propria cervice superbus abiecit, suum autem superbior in subjectos retinuit. Siquidem de magna multitudine monachorum, quos circueis mare et aridam inaniter congregarat, non Christo, sed sibi; paucis admodum, hisque simplicioribus ac remissioribus relictis desolatis, meliores quosque et perfectiores sui socios erroris assumpsit. Inter quos, tres quorum nos maxime ablatione turbavit, ausus est etiam seducere, et secum ducere statuit; Evrardum videlicet fratrem nostrum [*al.*, vestrum], et Adam quem bene nostis, nobilemque illum puerum Conradum, quem et pridem non sine scandalo tulerat de Colonia. Quos tamen, si operam dare volueritis, vestra confidimus posse revocari industria.

2. Nam de ipsius Arnoldi revocatione, quia jam in pluribus ejus inflexibilis animi obstinationem probavimus, incassum laborare vos nolumus. Audivimus autem Evrardum et Adam, et nonnullos ejusdem consortii alios fratres, in vestris adhuc paribus demorari. Quod si verum est, oportet vos eos per vos interim, si dignamini, convenire, flectere precibus, ratione convincere, et columbinam eorum simplicitatem prudentia instruere serpentina; ne putent obedientiam inobedienti adhærere, ne licite sequi se posse confidant vagantem illicite, ne seducantur deserere professum Ordinem propter inordinatum hominem; cum ipsum quoque angelum de caelo, si aliud eis evangelizaverit dubitare non oporteat apostolica auctoritate anathema dicere (*Galat. i, 8*) (75): et ab ipso deceantur Apostolo, se ab omni fratre inquiete ambulante debere subtrahere (*II Thess. iii, 6*). Qui vos quoque doceat, non superbe sapere, nec sperare in incertitudinibus (*I Tim. vi, 17*), donec omnibus abrenuntiantem, probatum sibi Christus vindictæ discipulum. Valete,

EPISTOLA VII (76).

AD ADAM MONACHUM (77).

Adamum ut ad monasterium vel nunc tandem abbate mortuo redeat, hortatur: ostendit, in tali causa nullum fuisse obedientiæ vinculum. Demum respondet, cur aliorum Ordinum religiosos recipiat.

1. Si maneres in charitate, quam in te olim aut novimus aut putavimus, cheritatis profecto damna sentires, quæ utique sunt scandala pusillorum. Nec enim charitas charitatem offenderet aut contemneret, cum sentiret offensam. Nam se ipsam non potest negare, nec enim in se divisa est. Novit potius in se divisa conjungere: conjuncta dividere nescit. Proinde, ut dixi, si maneret in te, non sileret, non quiesceret, non dissimularet, gemens et æstuans,

(75) Ita in scriptis omnibus, et recte ad sensum Apostoli, ipsum angelum dicere anathema; id est reprobatum.

(76) Scripta anno Christi 1126.

et intra pium pectus tuum procul dubio submurmurans illud: *Quis scandalizatur, et ego non uror?* (*II Cor. ii, 29.*) Siquidem benigna est, pacem diligit, congaudet unitati. Sola quippe est quæ illam generat, colligat, solidat, et conservat ubicunque servari cognoscitur in vinculo pacis. Intensa ergo vobis hac tam honorabili matre unitatis et pacis, quo pacto, quæso, vestrum quodcumque sacrificium Deo fore acceptum præsumitis, cum absque illa nec martyrium quidem aliquid esse putet Apotolus? (*I Cor. xiii, 3.*) Aut qua ratione vobis forte iufensam non esse confiditis [*al.* creditis], ejus castis visceribus, cujus charis pignoribus tam inhumane agendo non pepercistis nec parcitis, scindentes unitatem, rumpentes vinculum pacis? Ponendum est ergo munus quodcumque offerre paratis, et prius habenti adversum vos, non fratri, sed fratrum multitudini reconciliandum. Ecce nimirum universæ fraternitatis unitas adversum vestram paucitatem, quodam veluti vestri discessus gladio sauciata conqueritur, **18** quasi quæ plangens miserabiliter dicat: *Filii matris meæ pugnaverunt Contra me* (*Cantic. i, 5.* Et merito: qui enim non est cum illa, contra illam est. Putas sine gemitu tam justum filiae gemitum pia possit mater charitas audire? Ideo et ipsa nostris lacrymis jugens suas, ait de vobis: *Filios enutrivit et exaltavit, ipsi autem spreverunt me* (*Isai. 1, 2*). Charitas ipse Deus est. Pax nostra Christus, qui fecit utraque unum (*Ephes. ii, 14*). In trinitate unitas maxime commendatur. Cui ergo charitas, pax et unitas irata cognoscitur, quid habet in regno Christi et Dei?

2. Sed forsitan dicitis: Abbas noster abduxit nos, et secum ire præcepit; num inobedientes esse debuimus? Scis quidem, nisi forte oblitus sis, quid quadam die, communicato mecum jam conspirati scandali consilio, ac diligenter mutua collatione discusso, inter nos convenerit. In quo si permansisses, et de te illud non incongrue diceretur: *Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum* (*Psal. i, 1*). Sed esto. Debuisit obedire filii patri, magistrum sequi discipuli. Licuerit certe abbati monachos suos ducere quo libuerit, et docere quod voluerit: sed quando vixit. Nunc verò mortuo illo, quem vel audire doctorem, vel sequi ducem cogimini, quo adhuc tam grave scandalum emendare cunctemini? Quis jam prohibet, non dico me, sed Deum nostrum per os Jeremiæ benignæ vos revocantem audire? Ait enim: *Nunquid qui cecidit non resurget? aut qui aversus est non revertetur?* (*Jerem. viii, 4.*) An et ille moriens interdixit, ne vel post casum tentetis resurgere, post aversionem mutire audeatis de reversione? Itane etiam defuncto necesse est vos obedire, et obedire contra charitatem, obedire in vestræ ipsorum salutis periculum? Sed arbitror quod nequaquam firmius seu tenacius

(77) In codice regio inscribitur, *De discretione obedientiæ*. Hæc epistola scripta fuit post mortem Arnoldi abbatis, quæ in Belgio contigit anno 1126.

dices esse vinculum [abbatum ad subditos, quam conjugum ad se ipsos, quorum quippe Deus copulam, et non homo, inviolabili ligavit sacramento, loquente Salvatore *Quod Deus conjunxit, homo non separet* (Matth. XIX, 6). Apostolo autem asserente, solutam esse mulierem a lege viri mortuo illo (Rom. VII, 2); tu te abbatis existimas defuncti lege teneri, et hoc contra legem quæ sanctor est, legem videlicet charitatis?

3. Et hæc dixi, non quod putem vos vel viventi in hoc paruisse debere, aut vel dicendam esse obedientiam sic paruisse. Alioquin generalis de hujusmodi illa sententia est: *Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem* (Psal. CXXIV, 5). At ne forte quis abbatum etiam in malo obedientiam ab hoc maledicto liberam esse contendat, auctori alibi apertius: *Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii* (Ezech. XVIII, 20). Ex his ergo liquido apparet, mala imperantibus non esse parendum, præsertim dum pravis obtemperans imperiis, in quo homini videris obediens, Deo plane, qui omne quod perperam agitur interdixit, inobedientem te exhibes. Valde autem perversum est profiteri te obedientem, in quo nosceris superiorem propter inferiorem, id est divinam propter humanam, solvere obedientiam. Quid enim? quod jubet homo, prohibet Deus; et ego audiam hominem surdus Deo? Non sic Apostoli. Clamant quippe dicentes: *Melius est obedire Deo, quam hominibus* (Act. V, 29). Hinc Dominus in Evangelio Pharisæos increpans: *Quare et vos, inquit, transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras?* (Matth. XV, 3.) Et per Isaiam: *Sine causa autem, ait, colunt me, mandata et doctrinas hominum tenentes* (Isai. XXIX, 13). Et item ad Protoplastum: *Pro eo quod obedisti voci uxoris tuæ plus quam meæ, maledicta terra in opere tuo* (Gen. III, 17). Igitur facere malum, quolibet etiam jubente, constat non esse obedientiam, sed potius inobedientiam.

4. Sane hoc advertendum, quod quædam sunt pura bona: quædam pura mala, et in his nullam deberi hominibus obedientiam: quoniam nec illa omittenda sunt, etiam cum prohibentur; nec ista, vel cum jubentur, committenda. Porro inter hæc sunt media quædam, quæ pro modo, loco, tempore vel persona, et mala possunt esse, et bona: et in his lex posita est **19** obedientiæ, tanquam in ligno scientiæ boni et mali, quod erat in medio paradisi. In his profecto fas non est nostrum sensum sententiæ præscribere magistrorum: in his omnino prælatorum nec jussio, nec prohibitio contemnenda. Videamus ne forte tale fuerit quod arguimus in vobis; et ob hoc forsitan argui non debuerit. Quod evidentiuse elucebit, si præmissæ divisionis exempla subjecero. Fides, spes, charitas, et cætera hujusmodi, pura sunt bona: quæ quia male non possunt vel juberi vel teneri, bene non possunt vel prohiberi vel non teneri. Pura mala sunt furtum, sacrilegium, adulterium, et cætera talia, quæ utique nec vel bene

præcipi vel perferri possunt, nec male prohiberi vel non fieri. Adversus hujusmodi non est lex. Nullius quippe prohibitio valet obviare præceptis: nullius jussio præjudicare prohibitis. Sunt deinde media, quæ quidem per se nec bona esse noscuntur, nec mala: possunt tamen indifferenter et bene pariter et male vel prohiberi, vel juberi, sed male nullatenus in his a subditis obediri. Ex his sunt, ut exempli gratia ponam, jejunare, vigilare, legere, et quæque talia. Sciendum vero quia media quædam in purorum plerumque bonorum seu malorum trans-eunt rationem. Nam conjugium cum ut fieri liceat, et non fieri, factum jam solvi non licet. Quod ergo ante nuptias medium esse liquebat, in jam conjugatis puri boni vim obtinet. Item propria possidere, sæculari quidem homini medium est, quoniam et non possidere licet: monacho vero quia possidere non licet, purum malum est.

5. Videsne jam, frater, vestrum factum cui potissimum membro divisionis conveniat? Si puris aptandum bonis, probabile est: si puris malis deputandum, vituperabile est: sin vero collocandum inter media; via quidem excusari forsitan potest propter obedientiam, mora vero penitus non potest, quæ non fit per obedientiam. Nam mortuo jam abbati, si quid ante jussit quod non debuit, nequaquam esse parendum, superior patefecit disputatio. Et si res per se jam satis elucescat, tamen propter quosdam qui quærent occasionem, ubi ratio non suppediat, clarum faciam breviter, et ita clarum ut omnis dubietatis umbra dispareat; quod nec purum, nec medium bonum, sed plane purum fuerit malum sic obedisse, sic vestrum monasterium reliquisse. Et quidem taceo de mortuo, qui suum et solum jam judicem habet Deum, et vere nunc suo domino aut stat aut cadit: ne forte indignans, et merito indignans dicat Deus: Tulerunt omnes a me judicium. Tamen ad correctionem viventium, non quidem quod gessit, sed quod jussit discutio; utrum videlicet illa jussio vim habere debuerit, quatenus in scandalum multorum ei fuerit obsequendum. Et præmittendum, quod si qui simpliciter, nihilque suspicantes mali, male licet proficiscentem secuti sunt putantes eum episcopi Lingonensis et abbatis Cisterciensis (nam utriusque debitor erat) licentia proficisci (quod utique nonnullos de illo comitatu sic credidisse incredibile non est); nostra hæc illos non tangit reprehensio, dummodo ubi compererint, sine mora regrediantur.

6. Igitur adversus illos tantum, imo pro illis sermo est nobis, qui scientes et prudentes miserunt manus in ignem, qui conscii præsumptionis secuti sunt præsumptorem; non audientes Apostolum prohibentem et denuntiantem, ut se ab omni fratre ambulante inordinate subtraherent (*II Thess. III, 6*); contemnentes et ipsius Domini vocem dicentis: *Qui non colligit mecum, dispergit* (Matth. XII, 30). Vos, fratres, vos, inquam, aperte et specialiter notat illud apud Jeremiam, quod cum dolore quidem re-

minisecor opprobrium. *Hæc est, inquit, gens quæ non audivit vocem Dei sui* (Jerem. VII, 28). Dei enim proprie vox est ista, hostem suum proprio designantis ex officio, et tanquam digito demonstrantis, ut simplices ab ejus impio deterreat consecratus: *Qui non est, inquit, mecum, dispergit*: ac si dicat, In hoc te jam mecum non esse intelligas, si sequeris dispersorem. Deo ergo clamante, **20** *Qui non colligit mecum, dispergit*; sequi vos oportuit dispersorem? Deo, inquam, vos invitante ad colligendum, homini potius ad dispergendum obsequi debebatis? Magistros contemnebat, subditos exponere, socios conturbabat; et vos videntes furem currebatis cum eo! Silerere de mortuo statueram: sed compulsus sum, fateor, aliquantulum prætergredi, dum non potui improbari obeditio, si non reproba monstraretur et jussio. Porro jussio et actio hominis cum diversa non fuerint, impossibile visum est unam sine altera vel approbari, vel respui. Liqueat tamen hujuscemodi jussioni non fuisse obtemperandum, Deo quippe imperante contraria. Item majorum institutis, minorum non esse præponenda, aut communibus privata non præjudicare imperia quis dubitat? Nam ex Regula sancti Benedicti (*Jerem. LXXI*) hoc habemus.

7. Possem quidem abbatem Cisterciensem ad medium deducere, qui utique superior illo quantum pater filio, quantum magister discipulo, quantum denique abbas commisso sibi monacho, merito se a vobis propter ipsum queritur fuisse contemptum. Possem et episcopum, cujus nihilominus quia non fuit expectatus consensus, innexcusabilis est et contemptus, cum ad ipsos et de ipsis Dominus dicat: *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. X, 16). Sed quoniam his posset ambobus opponi et anteponi Romani pontificis tanquam gravior auctoritas; cujus quippe vos aiunt præsumptios fuisse licentia (quæ et ipsa licentia suo quidem loco erit discutienda (*Infra*, n. 9); talis potius proferatur, cujus omnino fas non sit auctoritati contradicere. Certe summus ille Pontifex qui per sanguinem proprium solus et semel introivit in sancta, æterna redemptione inventa (*Hebr. IX, 12*) terrificæ voce denuntiat in Evangelio, ne quis unum de pusillis ejus audeat scandalizare (*Matth. XVIII, 6*), Vobis autem unius donetur scandalum, si non ultra processit malum. Facilis sequetur venia culpam, ex qua grave damnum non oritur. Nunc vero quod dubium non est, pluribus scandalizatis, quis aperte non videat quam inhumane humanam jussionem divinæ prætuleritis? Quod quidem audere, quis nisi amens dicere audeat bonum esse aut bonum fieri posse, quantalibet dignitatis homine præcipiente? Quod autem nec bonum est, nec bene fieri potest, purum procul dubio malum est. Unde consequenter advertitur, quod iter vestrum in multorum usurpatum scandalum, ac per hoc et contra Dei mandatum, non purum bonum aut medium, sed purum omnino fuerit malum: quoniam quidem et purum bonum semper bonum est, et medium bene fieri potest.

8. Quomodo ergo vel abbatis jussio, vel Papæ permissio licitum facere valuit, quod purum (sicut irrefutabiliter probatum est) malum fuit: cum superius nihilominus allegatum sit, ea quæ hujuscemodi sunt, id est pura mala, ut nunquam juste juberi, sic nec licite posse fieri? Vides quam inanis excusatio de humana obedientia, ubi in Deum vincitur facta transgressio? Nec timendum mihi arbitror, quod ad illud Domini responsum de sibi nuntiato scandalo Pharisæorum refugias, ut quomodo ille nihili pendebat dicens, *Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum* (Matth. XV, 14); ita et nostra vobis scandala non esse timenda existimes. Vides nempe quam nil simile habeat in hac parte proportio. Nam si compares personas, illic Pharisæi superbi, hic pauperes Christi scandalizantur: si causas, hic levitas ibi veritas in causa esse dignoscitur. Rursus, quod et superius propositum est, vos non solum divinis humana, sed et communibus privata prætulisse imperia hoc solum ad probationem sufficiat, quod vestre illi et novitati, insolite, et insolenti præsumptioni, non tantum nostri Ordinis universitas, sed etiam omnium monasteriorum et consuetudo, et institutio reclamare videtur.

9. Quod et vos quoque non immerito timentes, nec satis de propria causa confidentes, remorsas ac remordentes conscientias apostolica conati estis delinire licentia. O frivolum satis remedium! quod non est aliud, nisi more Protoplastorum cauteriatis conscientias **21** texere perizomata, videlicet ad velamentum, non ad medicamentum. Apostolicam, inquit, licentiam quæsimus, impetravimus. Utam non licentiam quæsissetis, sed consilium; id est, non ut liceret, sed an liceret. Unde tamen quærebatis licentiam? Ut liceret quod non licebat? Facere itaque volebatis quod non licebat. Sed quod non licebat malum erat. Mala igitur erat intentio, quæ in malum tendebat. Nisi forte tale hoc fuisse dicatur, quod absque licentia quidem non liceret, liceret autem si cum licentia fieret. Verum idjam superius invincibili exclusum est ratione. Nec enim Deus ubi ait, *Nolite contemnere unum ex iis pusillis qui in me credunt*; addidit etiam, *Nisi cum licentia, aut dicens: Qui scandalizaverit unum de pusillis meis* (Matth. XXIII, 10, 6), et cætera, determinavit subjungens, *Sine licentia*. Constat igitur ubi veritas, et veritas necessaria in causa non est, nec licite scandalum quodlibet posse a quolibet committi nec juste præcipi, nec innoxie consentiri. Hujus tamen patranda mali quærendam putastis esse licentiam. Sed ad quid? An ut quanto licentius, tanto securius; et quo securius, eo et periculosius peccaretis? Mira cautela, et stupenda providential! Malum quod jam corde conceperant, opere tamen cauti fuerunt non implere nisi cum licentia. Conceperunt dolorem, sed non pepererunt iniquitatem, donec iniquo Papa conceptui præbisset assensum. Quo lucro? quove saltem compendio mali? Nunquid ideo aut malum esse desiit, aut vel minoratum est, quia Papa concessit? Quis vero malum esse neget, assensum præbere malo?

Quod tamen summum fecisse Pontificem nequaquam crediderim, nisi aut circumventam mendacio, aut importunitate victum. Quando etenim aliter hujusmodi vobis licentiam indulgeret seminandi videlicet scandala, schismata suscitandi, amicos contristandi, fratrum conturbandi pacem, et confundendi unitatem, propriamque insuper contemnendi episcopum? Et hæcqua necessitate, necesse non habeo dicere, cum rei exitus satis indicet. Profectos nempe plangimus, profectum non cernimus.

10 His ergo talibus et tam gravibus malis dare assensum, exhibere obsequium, impendere adiutorium, tu mihi obedientiam nominas, modestiam nuncupas, appellas mansuetudinem? Tu, inquam, conaris pessima vitia virtutum palliare nominibus? An te putas hoc sine injuria facere Domini virtutum, quod virtutibus facis injuriam? Vanissimam præsumptionem, turpissimam levitatem, crudelissimam dissensionem, obedientiam, modestiam, mansuetudinis nominibus velas, et velatis sordibus sacra illa vocabula maculas. Hanc ego nunquam æmuler obedientiam: talem mihi nunquam libeat modestiam, vel potius molestiam, imitari: hujusmodi mansuetudo semper longe fiat a me. Talis siquidem obedientia omni est contemptu deterior: talis quoque modestia ultra omnem modum extenditur. Ultra dicam, an citra? Sed verius forsitan et utroque competentius dixerim, extra. Qualis denique illa est mansuetudo, quæ ipso etiam auditu omnium aures exasperat? Volo tamen eam ipsam ut et mihi modo exhibeas. Cum tam patiens sis, ut a quolibet etiam quo non licet, pertrahi non contendas; liceat et me, obsecro, paulo nunc confidentius agere tecum. Alioquin male multum merui de te, si (quod nemini soles) soli mihi indignandum putaveris.

11. Igitur tuam convenio conscientiam. Volens an invitus profectus es? Sed si ex voluntate jam non ex obedientia. Si autem invitus, suspectum videris habuisse imperium, cui obsequi gravaberis. Ubi vero suspicio, ibi discussio necessaria. Verum tu ut tuæ patientiæ dares vel caperes experimentum; nihil discutiens, trahi te passus es, non solum præter voluntatem tuam, sed et contra conscientiam. O patientia omni digna impatientia! Non possum, fateor, non irasci huic contentiosissimæ patientiæ. Videbas dispergentem, et sequebaris: scandala dictantem audiebas, et obsequebaris. Vera patientia est, pati vel agere contra quod libeat: sed non præter quod liceat. **22** Mirum vero quod hominem audiebas furtive susurrantem, Deum non audiebas aperte reclamantem, tali quasi coelitus emisso tonitru: *Væ illi per quem scandalum venit!* (Matth. xviii, 7.) Non tantum autem Dominus, sed et sanguis ipsius clamore nihilominus, vehementi, surdis licet, terribiliter irrugiebat. Clamor ejus, ejus effusio. Effusus quippe pro dispersis filiis Dei ut eos congregaret in unum, juste fremebat in dispersores. Odit nimirum dispersores, qui non novit nisi colligere. Magnus ejus (78) Alias deest hoc.... præc.

A clamor, et vehemens, qui corpora de sepulcris, animas ab inferis excitavit. Terram cœlosque tuba illa convocavit in unum, quippe quæ in terra et quæ in cœlis sunt, pacificans. In omnem terram exivit sonus ille, et vestram non valuit rumpere surditatem? Vox nempe illa in virtute; vox illa in magnificentia. Et quid clamat? *Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus* (Psal. xvii, 2): et iterum: *Disperge illos in virtute tua et dispone eos protector meus Domine* (Psal. lvi, 12). Sanguis Christi est, frater Adam, sanguis Christi est qui pro piis congregatis adversus impios dispersores quasi tuba exaltat vocem suam. Minatur autem se dispersores dispergere, qui pro dispersis colligendis effusus est. Et si ejus vocem tu non audis, audit eam de cujus latere manavit. Quomodo namque proprium non audit, qui Abel sanguinem audiebat? (Gen. iv, 10.)

12. Sed quid ad me, inquis? Ille viderit cui mihi contradicere fas non erat. Non est discipulus super magistrum. Docendus, non docturus, ejus lateri adhaerebam. Sequi debui, non præire præceptorem auditor. O istorum temporum Paule simplex, si tamen et ille alterum se tibi exhibuisset Antonium, ut quidquid vol leviter de labiis ejus procederet, necesse non haberes discutere, sed sine cunctatione ad omnia nihil hæsitans obedires? O monachum obedientissimum, cui ex quibuslibet seniorum verbulis ne unum quidem iota prætervolet! Non attendit quale sit quod præcipitur, hoc solo contentus quia præcipitur, hoc solo contentus quia præcipitur (78). Et hæc est obedientia sine mora. Si ita oportet, sine causa legitur in Ecclesia: *Omnia probate, quod bonum est tenete* (Thess. v, 21). Si ita oportet, deleamus jam de libro Evangelii, *Estote prudentes sicut serpentes, sufficienter quippe quod sequitur, et simplices sicut columbæ* (Matth. x, 16). Nec dico a subditis mandata præpositorum esse dijudicanda, ubi nil juberi reprehenditur divinis contrarium institutis: sed necessariam assero et prudentiam, qua advertatur si quid adversatur; et libertatem qua et ingenue contemnatur. Cæterum iste, Nihil inquit, habeo interrogare: viderit ille quid jusserit. Dic, quæso, si dato in manus gladio, suum te armari jussisset in jugulum, acquievisse aut si se tuo voluisset impulsu in ignem vel in aquam præcipitem dari, obtemperasses? Nonne etiam ab his non prohibere cum possis, in crimen tibi reputatur homicidii? Age ergo, vide ne forte sub prætextu obedientiæ in quidpiam ei gravius inservieris. Non ignoras certe quis dixerit (nam mihi hinc fortasse non crederes) expedire scandala facientibus demergi potius in profundum maris (Matth. xviii, 6). Cur hoc dixit, nisi quia significare voluit tam gravia illos in posterum manere tormenta, ut eis comparata mors temporalis, nec pœnalis esse videatur, sed commoda? Quid ergo eum scandala facere juvisti? juvisti enim sequendo illum, obsequendo illi. Nonne utilius, juxta præmissam Veritatis sententiam,

molam asinariam colle ejus suspenderes, et sic eum demergeres in profundum maris? Quid ergo? Tu ille obedientissimus discipulus, illum patrem et præceptorem tuum, quem ne puncto quidem temporis, vel transverso, ut dicitur, pedis, a te, quandiu vixit, passus es elongari, ita ut in foveam quoque post eum, non quidem cæcis, sed apertis more Balaam, oculis cadere non cunctatus sis: tune, inquam, illum tuo ita beandum putasti obsequio, ut morte illi graviorem exhibueris obedientiam? Revera nunc experior, quam vera sit illa sententia: *Inimici hominis, domestici illius* (Michææ vii, 6). Sic itaque sentiens, sic conscius ipse tibi, nonne, si sapis, gemis; et si non desipis, tremis? Quippe cujus obedientia non **23** meo, sed Veritatis judicio, pejor inventa est homicidio.

13. Si hæc non ignoras, quomodo non trepidas? quod si trepidas, quomodo non emendare festinas? Alioquin qualem hinc ad illud tribunal terrificum conscientiam portas, ubi iudex teste non indiget, ubi veritas discutit intentiones, ubi inquisitio culparum pertingit ad abdita cordis, ubi denique secretissimos recessus mentium divinus ille investigat intuitus, et ad subitum illum Solis justitiæ fulgorem, animarum expansi sinus, cuncta sive bona, sive mala evomunt quæ celabant? Ibi, frater Adam, facientes et consequentes pari pœna punientur. Ibi fures et socii furum similem sunt excepturi sententiam. Ibi par subibunt iudicium et qui lactant, et qui lactantur peccatores. Perge igitur jam dicere, Quid ad me? ille viderit. Tange picem, et dic: Non sum inquinatus ab ea. Absconde ignem in sinu tuo, et te jactato non aduri. Pone denique portionem tuam cum adulteris, nihilque tua interesse putato. Non ita Isaias: redarguit enim se ipsum, non solum quia ipse immundus, sed et quod socius sit immundorum: *Quia, inquit, vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi immunda labia habentis ego habito*. Redarguit autem se dixerim, non quia cum malis habitaret, sed quia mala non redarguerit. Sic namque ait: *Væ mihi quia tacui!* (Isa. vi, 5.) Quando vero ipse malum facere acquiesceret, quod se in aliis non redarguisse redarguit? Quid enim etiam David? nonne alieni contagione peccati se senserat inquinari posse, cum diceret, *Cum hominibus operantibus iniquitatem, et non communicabo cum electis eorum?* (Psal. cxl, 4.) denique et orat dicens: *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo* (Psal. xviii, 13, 14). Unde etiam malorum, quorum noluit participare malum, studuit declinare consortium. Ait etenim: *Non sedi cum concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo*. Huic versiculo concinit et subsequens: *Odivi, inquit, ecclesiam malignantium, et cum impiis non sededo* (Psal. xxv, 4, 5). Audi denique et Sapientis consilium: *Fili mi, ait, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis* (Prov. i, 10).

14. Tu ergo adversus hæc atque alia in hunc modum innumera veritatis testimonia, putasti cuiuspiam obediendum? O odiosa perversitas! Obedientiæ

A virtus quæ semper militat veritati, adversus veritatem accingitur. Felicem ego dixerim fratris Henrici inobedientiam, cui cito resipiscenti ab errore, et revertenti ex itinere, talem contigit non experiri obedientiam. Quam potiolem nunc et dulciorem suæ hujusmodi inobedientiæ carpit, jamjamque degustat fructum, bonam habens conscientiam, quod cæteris collegis suis fraterna corda gravi scandalo concutientibus, ipse inter fratres in proposito et Ordine suo sine querela conversetur? Cujus ego, si optio. detur, pigram potius elegerim inobedientiam cum ipsius conscientia, quam horum studiosam obedientiam cum scandalo. Æstimo enim, quia melius agit iste sic inobediens abbati, sed non charitati, servando unitatem in vinculo pacis; quam illi qui ita obtemperant homini uni, ut unum præferant unitati. Fidenter et hæc addiderim, expedire magis cuilibet sola unius hominis periclitari obedientiam, quam reliquis omnibus pietatis bonis, et votis propriæ professionis.

13. Siquidem, ut cætera taceam, duo præcipua nobis in monasterio conversantibus observanda traduntur; subjectio abbati, et stabilitas in loco: et ita observanda, quod neutrum præpediat alterum, nec alterutrum sibi præjudicent. Ut, verbi gratia, sic te stabilem in loco exhibeas, ut abbati subijci non contemnas: sic obedias subjectus abbati, ut stabilitatem non amittas. Porro, si detestaris in loco licet perseverantem, qui abbati forte subdi contemnit imperiis; miraris si reprehendimus obedientiam, quæ vobis vestrum deserendi locum vel causa existit, vel occasio? præsertim cum in professione regulari sic promittatur stabilitas, ut de subjectione abbati exhibenda nulla penitus mentio fiat.

16. Sed quæris forsitan, inquit, mihi: Quid ergo **24** tu de stabilitate tua facis, quam apud Cistercium firmasti; et nunc alibi habitas? Ad quod respondeo: Ego quidem Cisterciensis monachus ibidem professus, ab abbate meo ubi nunc habito missus sum, sed missus in pace, missus sine scandalo, sine discordia, missus juxta consuetudinem et communem institutionem. Quandiu ergo in eadem qua missus sum, pace et concordia persevero, quandiu in unitate sto, communibus privata non præfero, quietus et subditus in quo positus sum permaneo, secunda dico conscientia, quod promisi, firmiter teneo. Quomodo enim stabilitatis prævaricor votum, qui unanimatis non rumpo vinculum, pacis firmamentum non desero? Et si corpus absentavit obedientia, sed spiritum semper ibidem præsentem tenet concors devotio, et in nullo dissimilis conversatio. Qua die autem (quod quidem Deus avertat) aliis incipiam vivere legibus, aliis moribus conversari, diversis diservire observantiis, adinvenire nova, extraneas usurpare consuetudines: transgressor professionis, promissam stabilitatem jam non me tenere confido. Dico ergo abbati per omnia obtemperandum, sed salva professione. Verum tu professus secundum Regulam sancti Benedicti, ubi promissisti obedi-

tiam, promisisti et stabilitatem. Quod si obedieris quidem, stabilis autem non fueris; dum offendis in uno, factus es omnium reus: si omnium, et ipsius obedientiæ.

17. Vides itaque pondus tuæ obedientiæ? Quomodo nempe stabilitatis transgressionem sufficit excusare, quæ nec sibi quidem valet patrocinari? Idem notum est solemniter ac regulariter profiteri quemque in præsentia abbatis. In præsentia ergo tantum, non etiam ad nutum ipsius fit cuiusque professio. Testis proinde adhibetur abbas, non dictator professionis; adjutor, non fraudator adimptionis; vindex, non auctor prævaricationis. Quid igitur? Ponam in manu abbatis quod absque ulla exceptione coram Deo et sanctis ejus propria manu et ore firmavi, audiens ex Regula (*Reg. S. Benedicti*, cap. 58), si quando aliter fecero, a Deo me esse damnandum, quem irrideo? Si abbas meus, aut etiam angelus de cælo contraria jusserit, libere recusabo hujusmodi obedientiam, quæ me transgressorem voti proprii, et pejerare faciat nomen Dei mei. Scio enim me juxta Scripturæ veritatem ex ore meo vel condemnandum (*Luc. xi, 22*), vel justificandum; et quia *os quod mentitur, occidit animam* (*Sap. i, 11*); et quod Deo veraciter canitur, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal. v, 7*); et quia *unusquisque onus suum portabit* (*Galat. vi, 5*), et *unusquisque pro se rationem reddet* (*Rom. xiv, 12*). Alioquin qua fronte psallam mentiens in conspectu Dei et angelorum illud de Psalmo. *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea?* (*Psal. lxxv, 13, 14*). Viderit denique abbas meus, quid sibi faciendum putet de eo quod ex Regula ad ipsum specialiter dirigitur, « Ut præsentem regulam in omnibus conservet: » et item, quod universaliter præcipitur et nemo excipitur, « Ut omnes » scilicet « per omnia magistrum sequantur regulam; nec ab ea temere devietur a quoquam (*Reg. S. Benedicti*, capp. 64, 3). » Ego sic ipsum sequi decrevi semper et ubique magistrum, ut nequaquam a Regulæ, quam teste ipso juravi et statui custodire, deviem magisterio.

18. Occurramus breviter quæstioni, quæ a latere nobis surgere posse videtur et sic jam nimis longam finiamus epistolam. Videor nempe contraria loqui rei quam facio. Quæri etenim a me potest, si hos damno, qui abbatis sui non solum consensu, sed et jussu suum monasterium deseruerunt, quo pacto illos et recipiam, et retineam, qui de aliis monasteriis, fracto stabilitatis voto, et contempto seniorum imperio, ad nostrum Ordinem veniunt. Ad quod quidem brevis responsio, sed periculosa. Vereor namque displicere quibusdam quod dicturus sum. Cæterum mihi magis verendum puto, ne tacendo veritatem, illud versiculum non veraciter cantem: *Justitiam tuam non abscondi in corde meo; veritatem tuam et salutare tuum dixi* (*Psal. xxxix, 11*). Hac ergo illos ratione suscipimus, quoniam non putamus esse malum, si vota labiorum suorum, quæ in locis suis potuerunt quidem promittere, sed nequaquam

25 persolvere; Deo qui ubique est, ubicumque poterunt, reddant; et solius ruptæ stabilitatis damna reliquorum regularium præceptorum integra observatione compensent. Si cui displicet hoc, et murmurat adversus hominem quærentem salutem suam; respondebit pro eo salutis Auctor: *Nonne oculus tuus nequam est, quia ille bonus?* (*Matth. xx, 15*). O quisquis es qui saluti invides alienæ, parcito vel tuæ. An nescis quod *invidia diaboli intravit mors in orbem terrarum* (*Sap. ii, 24*). Attende itaque tibi. Si enim ubi invidia, ibi mors; profecto non potest simul et invidere, et vivere. Quid molestus es fratri tuo, quoniam satagit quemadmodum quæ processerunt de labiis suis, non faciat irrita? Si quærat homo, ubi et quomodo persolvat quod pollicitus est Deo; quid tu perdis? Fortassis si aliquantæ pecuniæ tu eum debitorem teneres, circuire cogeres mare et aridam, donec usque ad novissimum quadrantem debitum redderet universum. Quid igitur meruit de te Deus tuus, quoniam non vis ut et ipse a suo quod suum est, debitore recipiat? Imo uni invidens, quos tibi reddis infensos: dum et dominum servi obsequio, et domini gratia servum fraudare conaris. Tu quare illum potius non imitaris, et ipse videlicet persolvendo quod debes? Putasne et tuum non requiretur debitum? An potius propter hoc magis irritas impie Deum, quia dicis in corde tuo, Non requiret?

19. Quid inquis? omnes ergo damnas qui similiter non faciunt? Non: sed audi quid et de ipsis sentiam; et noli frustra calumniari. Quid me vis odiosum facere multis millibus sanctorum, quid sub nostra professione non nostro conversantes more, tamen aut sancte vivunt, aut beate defuncti sunt? Non ignoro quod reliquerit sibi Deus septem millia vivorum, qui non curvaverunt genua sua ante Baal (*III Reg. xix*). Audi ergo [*al. ausculta ergo*], æmule; calumniator, ausculta. Dixi cur de aliis monasteriis ad nostra venientes, recipiendos censuerim Nunquid non venientes damnavi? Excuso illos, non istos accuso. Soli sunt invidi, quos excusare nec volo, nec valeo. Quibus exceptis, si quis cæterorum ad Regulæ cupiat transire puritatem, sed propter scandalum non audeat, aut certe etiam ob certam corporis infirmitatem; puto quia non peccat, dum tamen in suo studeat loco sobrie, et juste, et pie conversari. Nam si qua ex more monasterii minus forte districte, quam Regula constituisse videtur, observare compellitur; excusabit hoc forsitan aut illa charitas qua cunctatur migrare ad melius propter scandalum, juxta illud, *Charitas operit multitudinem peccatorum* (*I Petr. iv, 8*); aut illa humilitas, qua propriæ conscius infirmitatis se reputat imperfectum: siquidem et de ipsa scriptum est: *Deus humilibus dat gratiam* (*Jac. iv, 6*).

20. Multa quidem tibi, charissime, locutus sum, cum multis opus non habeas; quippe cui sit et ingenium velox ad intelligendum quod dicitur, et voluntas agilis ad eligendum quod utiliter suadetur,

sed licet specialiter quidem ad te, non tamen tam multa propter te scribenda putavi. Hæc itaque, quibus Deus providit fore necessaria. Te autem, ut meum jam olim familiarissimum, paucis et cum omni fiducia moneo, ne jam diutius animas desiderantium te, in tuæ quidem animæ horridum periculum, tui expectatione suspendas. En tua eorumque (ni fallor) qui tecum sunt, et mors, et vita in manu tua est. Arbitramur enim quidquid feceris tui aut volueris, illos esse facturos. Alioquin aperte denuntia illis, quia juxta omnium abbatum nostrorum non contemnendam sententiam, quæ merito processit in vos: Qui redierint, vivent; qui renuerint, morientur.

26 EPISTOLA VIII.

AD BRUNONEM COLONIENSEM ELECTUM (79).

Bernardus a Brunone consultus de acceptando episcopatu Coloniensi, ita respondet, ut suspensum eum teneat, imo terreat mole tanti muneris, monens per orationes consulere Deum.

1. Quæris a me consilium, vir illustris Bruno, an volentibus te promovere ad episcopatum acquiescere debeas. Quis hoc mortaliū definire præsumat? Deus forsitan vocat: quis audeat dissuadere? Forte non vocat: quis appropinquare consulat? Utrum vero vocatio Dei sit, an non sit; quis scire possit, excepto Spiritu qui scrutatur etiam alta Dei, vel si cui forte revelaverit ipse? Magis quoque dubium reddit consilium illa in litteris tuis humilis, sed terribilis confessio, qua vitam tuam tam graviter, et, ut credo, non nisi veraciter accusas. Nec enim negandum est, hujuscemodi vitam esse indignam tam sacri dignitate ministerii. Sed rursus non immerito e regione times (nam et nos idipsum metuimus) si ob malum conscientiae de commisso scientiæ talento non facis lucrum: nisi quod alio forte negotiandi genere, etsi minus copiose, minus tamen periculose fructificare valeres. Horreo, fateor, sic enim tibi, ut mihi loqui debeo quod sentio; horreo, inquam, considerans, unde, quo vocaris: præsertim cum nullum intercarrerit penitentiae tempus, per quod utcumque hujuscemodi periculosissimus transitus fiat. Et quidem rectus ordo requirit ut prius propriam, deinde alienas curare studeas conscientias. Primus quippe pietatis gradus est, de quo scriptum est: *Miserere animæ tuæ placens Deo* (*Eccli. xxx, 24*). Ex hoc autem ad miserandum proximum recto jam tramite charitas ordinata procedit; quippe quem ad sui quisque mensuram amare præcipitur. Quod si in hunc modum quo te hactenus ipse amasti, et tibi committendos amaturus es, malo ego quidem tibi non committi, quam sic

(79) Scripta anno Christi 1131. Bruno II, filius Engelberti Altenæ comitis, consecratus anno 1132 a Guillelmo cardinali episcopo Prenestino, Friderico sub finem anni 1131 mortuo successit in sedem Coloniensem. Anno 1136 cum Lothario imperatore in Italiam profectus, in pervigilio Pentecostes anni insequentis ex minutione sanguinis extinctus, Barri in Apulia sepultus est, in ecclesia B. Nicolai; Hugone decano ipsi successit, qui et ipse anno proximo itidem

PATROL. CLXXXII.

diligi. Si autem prius te diligere didicisses, et me forsitan scires amare.

2. Sed quid, si suam Deo acceleret tibi gratiam, et multiplicet misericordiam, et sit ad restituendam innocentiam efficacior velox clementia quam diuturna penitentia? Beatus siquidem, cui non imputabit Dominus peccatum (*Psal. xxxi, 2*). Nam quis accusabit adversus electum Dei? Si Deus justificat, quis est qui condemnet? Hoc salutis compendium sanctus ille latro consecutus est: uno eodemque die simul et confessus latrocinia, et introductus in gloriam, brevi quodam contentus ponte crucis ad transigendum [*al. transeundum*] de regione dissimilitudinis in terram viventium, et de luto faciis in paradysum voluptatis (*Luc. xxiii, 40, 43*). Hoc subitum pietatis remedium percepit felix illa peccatrix, cum repente ubi superabundaverant delicta, abundare cœpit et gratia, Absque multo penitentiae labore dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum (*Luc. vii, 37-50*); et in brevi meruit charitatis accipere latitudinem, quæ, ut scriptum est, *cooperit multitudinem peccatorum* (*I Petr. iv*). Hoc et ille paralyticus in Evangelio duplex atque celerrimum potentissimæ bonitatis persensit beneficium, prius mente quam carne curatus.

3. Sed aliud et celerem adipisci veniam peccatorum, et aliud de ipsis sceleribus ad infulas mox provehi dignitatum. Video tamen Mattheum de telonio ad apostolatus culmen assumptum (*Matth. ix, 2-9*); sed hoc me rursus conturbat, quod non prius audierit cum cæteris coapostolis suis, *Ite in orbem universum, prædicate Evangelium omni creaturæ* (*Marc. xvi, 15*); quam egerit penitentiam, multo tempore ac labore sequendo Dominum quocumque iret, permanens cum eo in tentationibus suis. Sed et si 27 occurrat de Ambrosio, quod de tribunalibus ad sacerdotium raptus fuerit (*Theodoret, Hist. lib. iv, cap. 6*), non me valde confortat, cum a puero mundam in mundo duxerit vitam, et sic etiam fuga et latebris multisque dissimulationum modis declinare conatus sit. Si de Saulo quoque factus repente Paulus, repente vas electionis, repente Doctor gentium in exemplum adducitur: hoc exempli evacuat similitudinem, quod ille ideo misericordiam consecutus sit, quia ignorans ipso teste peccavit, manens in incredulitate (*I Tim. i, 13*). Quamquam si tale quidpiam quandoque bene et utiliter factum fuisse agnoscitur, de quo dici veraciter possit, *Hæc est mutatio dexteræ Excelsi* (*Psal. lxxvi, 11*), non tam exemplum, quam miraculum afferri debeat.

4. Hæc interim a me ad id quod quæritis, suspensive responsa sufficiant. Neque enim possum,

ex minutione decessit. Hæc ex Chronographo Saxonico inedito. Porro Brunonis sepulcrum uti et Ranulphi ducis Rogerii Siciliae princeps paulo post effregit, et cadavera eorum educta per forum traxit, ac demum plus quam barbara crudelitate dilaceravit. Vide Baronium ad hunc annum; Ottonem Frisingensem, Chronici libro 17, capp. 21, 23; Sigonium. De Regno Ital. libro 2, et Chronographum Saxonicum ineditum.